

Celebrating the Seder in a Time of Uncertainty

Commemorating the Yahrtzeit of Rabbi Herschel Schacter z"l

הרב צבי בן ר' פנחס ומרים

Rabbi Jacob J. Schacter

April 5, 2020/11 Nisan 5780

תורה

ויקרא

/ויקרא א:א-ב:ג

פרשת ויקרא

א ויקרא אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם פיי יקריב מכם קרבן ליהוה מן הבקמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: אם עלה קרבנו מן הבקר וקר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצונו לפני יהוה: וקרן קרנו על ראש העלה ונרצה לו לבפר עליו: ושחט את בן הבקר לפני יהוה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם ונרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד: והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה: ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על-

מדרכי

מסכת

68

לכן נראה דנרסיק ערבי ור"ל ערב פסח שכל שנה ושנה (6) חי נמי נקט ערבי משום לישא דקרא וסחשו לחייו כל [קא] עדה ישראל בין הערבים: [ש] פנוך למנהה ועממא מפרס בגמ' [דף קז] כדי שיכל מנה לחיטון ור"ל היפיק ליה שאביר לאטיל בלא האפול (שנה ס:): ור"ל שבר התפול ח"י מיירי בסעודה קטנה (8) דמותר לאטיל בשבת מדפשיטה ור"ל היפיק ליה דאין לו מה לאטיל דהו' [חמת] [מתחן] אביר משש שעות ולמעלה ור"ל מנה הא אמריק בירושלמי כל האוכל מנהבט פסח (9) כחילו טעל אחרתו צבים חמו ור"ל מיני הרגימא הא אמרי' בגמרא [דף קז:] דמותר לאטיל ויש לומר דחילטין [ג] משום מנה עשירה ור"ל הא אמריק לקמן [קט:]: האפנין [החזשנין] והאסקריטין אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיכל כויה מנה בלחונה אלמא לא חיישיק [ז] כדי שיכל מנה להיטון (10) ויש לומר דהתם מיירי בשערה עשירה דבשעה שפודה ליכא חבילה נסה [ח] לפי שזי מעיס פשוין לאבילה אבל הבא בסעודה אחרת אביר וקשה דאמריק בגמרא [דף קז:] אמר רבא מנה אמיתא לה דחמרא מיגרר נריר דהן בין הטוסת הללו אם רנה לשעה ישהה ור"ל אמרת מסעד סעיד אמאי אם רנה לשעות ישהה הא חביל לה למנה חבילה נסה ומאי פריך הא אמרת דבשעה שפודה ליכא [מיתס] (11) יש לומר כיון דמפסיק בלגדה והלילא בסעודה אחרת דמי: [ש] עד שהתך והימה אמאי נקט הבא עפ' עד שהתך ולגבי שבתות וימים טובים דמיירי בגמרא [ס:] לא נקט עד שהתך וחירן ה"ר יעקב מקורבני"ל דוקא נקט עד שהתך דאף על גב דכל שבתות וימים טובים עוסין מחול על הקדש כדאמרי' פרק הלפת השאר [דף כח:] מהפולל אדם של שנה בע"פ ורומר קדושת היום על הטוס (12) אפילו הכי איט יבול לאטיל בפסח עד שהתך משא"כ בשאר ימים טובים ושבתות [ולא נראה דה"ר מתי פריך בגמרא מתי אריא ע"פ ט' לימא דנקט ע"פ משום דואו אביר עד שהתך משא"כ בשאר שבתות וימים טובים. מ"י]. וע"ק דבירושלמי דרש פירקן [הלכה ח] הני גבי ערבי שנהיה וימים טובים הני רבי יהודה מן המנהה ולמעלה לא יעשם כלום עד שהתך לכן נראה דלא דוקא נקט עד שהתך אלא יפיקן הלשן כך הוא ורביט יחילא ישב פירוש ה"ר יעקב דעד שהתך דוקא הוא ומ"מ אין זה עיקר מהני' דהא כבר היגיא חז"ל זימנא [זכחים ט:]: הכפא איט נחבל אלא בלילה ואהקש מנה לכפא ואין זה עיקר חידוש מתני' אלא מנה יוכלו והגב החידוש שונה בסוב עד שהתך חע"ג דלא לריך ומש"ה פריך בגמ' אפי' חידוש דלא יוכל מתי אריא ט' וההיא דירושלמי לא קשה כלל דכיון דבירייהא היא תני שפיר אריסתא לטון כהנס אבל לא במהני': [ש] הפילו עני שביראל לא יוכל עד שיב משום דעני אין לו כרים וכסותם אלא ספקל ופ"ד דאין חייב להב [דאין] דרך חירוח בכך (13) קמ"ל: [ש] ולא יפחו לו מד' טוסת פירוש נבאי דקרא לא יפחו לו (ד'*) ולקחיה אהבס. מ"י [וקשה דה"ר (שמה) (14) לימא. מ"י] (15) ליבטי ארבע לחמים לכך י"מ כנגד ד' טוסת האמורים לישעה (ירושלמי) זמנה חלקי וכו'. טוס רויס. טוס ישועה דמשמע הרי: [ש] ואפילו [מהפרינס] מן הממתי דהייט עני שזענייס דהן במסכה פאה (פ"ח מ"י)

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא:
כִּנְגֵד אֲרֻבְעָה בָּנִים וְדַבְּרָה תּוֹרָה. אֶחָד חֲכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם.
וְאֶחָד שָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֵׂאוֹל:

חֲכָם מַה הוּא אוֹמֵר (דברים י ב) מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה
יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲתֶכֶם: וְאַף אַתָּה אִמְרָ לָּו כִּהְלָכוֹת הַפֶּסַח אֵין מִפְטִירִין אַחַר 5
הַפֶּסַח אִפְיָקוּמָן:

רָשָׁע מַה הוּא אוֹמֵר (שמות יב כז) מַה הָעֵבֶדָה הוּאֵת לָכֶם: לָכֶם וְלֹא לָו.
וּלְפִי שְׁהוֹצִיא אֶת־עַצְמוֹ מִן הַכָּלֵל וּכְפַר בְּעַקְרָו. אַף אַתָּה הִקְהֵה אֶת שִׁנּוּי
וְאִמְרָ לָו (שם י ח) בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לָו.
אֵלֹו הָיָה שֵׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מַה הוּא אוֹמֵר (שם י יד) מַה־זֹּאת. וְאִמְרָתְ אֵלֵינוּ בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ
מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֵׂאוֹל אֶת פֶּתַח לָו. שֶׁנֶּאֱמַר (שם י ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם
הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

דרשה אחרת של חז"ל

יכול מראש חודש. תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד
יום. תלמוד לומר בבעבור זה. בבעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש
מצה ומרור מנחים לפניך:

מתחלה

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועבדנו מרובנו המקום לעבודתו.
שנאמר (יהושע כד ב) ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר יי אלהי ישראל
בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו
אלהים אחרים: ואפס את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו
בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואמן לו את יצחק: ואמן לי יצחק את
יעקב ואת עשו ואמן לעשו את הדר שער לרשת אותו ויעקב ובני ירדו
מצרים:

הרי בלעם מתנבא אמר להן לטובתן של ישראל נתנבא
(במדבר כג. י) 'מי מנה עפר יעקב' (שם שם, כא) 'לא הביט
און ביעקב' (שם שם, כג) 'פי לא נחש ביעקב' (שם כד. ה)
'מה טובו אהליך יעקב' (שם שם, יז) 'דרך פוכב מיעקב' (שם
שם, יט) 'וירד מיעקב'.

יג. מה בין נביאי ישראל לנביאי אמות העולם רבי
חמא בר חנינא ורבי יששכר דכפר מנדי רבי חמא בר
חנינא אמר אין הקדוש ברוך הוא נגלה על אמות העולם
אלא בחצי דבור כמה דתמר (שם כג. ד) 'ויקר אלהים אל
בלעם' אבל נביאי ישראל בדבור שלם שנאמר 'ויקרא אל
משה ורבי יששכר דכפר מנדי אמר כך זה שכתב אין
לשון 'ויקר' אלא לשון טמאה כמה דתמר (דברים כג. יא)
'אשר לא יהיה טהור מקרה לילה' אבל נביאי ישראל
בלשון קדשה בלשון טהרה בלשון ברור בלשון שמלאכי
השרת מקלסין בו להקדוש ברוך הוא כמה דתמר (ישעיהו, ו)
ג) 'ויקרא זה אל זה ואמר' אמר רבי אלעאי בר מנחם
בתיב (משלי טו, כט) 'רהוק הי' מרשעים' וכתוב (שם שם, שם)

בעל ויקרא [א] הטורים

ויקרא

ר"ע, בראשית

ל: אני ה'. כח יל סמות שיש בעולם נסיון
מסוב סכל: והוצאתי אתכם וגו'. ביאר ארבע
לשונות של גאולה שידוע שקצתו חז"ל נגדס ארבעה
כוסות של יין. ויש להסביר ענין ד' לשונות: . וגם
הלא יפה הקשה במדברי פ' ע"פ למה זה קצתו
ארבעה כוסות של יין ולא ארבעה מיני לחם או בשר
וכדומה. והנה תניא בע"פ דק"ז ח"ה כוס תמיש
אומר עליו סלל הגדול: והוא נוסח זו ברי"ף ורמב"ם
וש"ע שגאון לעשות כוס ה'. ואיך לעיכובא. והוא פלא
ממ"ל או כי לריך להיות חוצה או לא יבוא בלל. אבל
הענין. דמוסכל פסוק הוא שח"ל לייך שיהא אים סמוי
שהוא כעבד כעני עומד בעבודתו מומר ולבנים ועלם
במשך מועט למעלה ישראל. ראו לעמוד במעמד הר
סיני לקבל התורה צמורה גדול של גלוי שכינה.
וע"כ מדרש להעלות דעתו וללמו של האדם. לאס לאס.
וקד הים בישראל שהיו מנושמים בצורה ונדתה ומחלנו
במשך מועט עד שהגיעו ל"ס. והיינו ד' לשונות של
גאולה. מתחלה והוצאתי אתכם מתחת סבלות

א ויקרא אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר:
ויקרא אל משה. כתיב לעיל (שמות מ לת) ואש תחיה וגו' בו וסמך ליה ויקרא אל
משה. לומר מתוך שקרא לו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש (פסי"ר פ"ה י"א).
בכל מסעיהם (שמות ט"ז) על פי ה' יסעו.
כדכתיב (מדרש ט"ז) על פי ה' יסעו.
אל"ף דויקרא ועירא. שמשח *היה גדול ועניו* לא רצה לכתוב אלא "ויקר" *לשון
מקרה כאילו לא דבר הקב"ה עמו אלא בהלום* כדרך שנאמר בבלעם (מעמד כג ד)
כאילו לא נראה לו השם אלא במקרה (מדרש אומיות קטנות) ורמז לו הקב"ה לכתוב
גם האל"ף *ושוב אמר לו משה מחמת רוב ענוה שלא יכתובה אלא קטנה יותר משאר
אלפיי"ן שכתורה* וכתבה קטנה.
ויקרא אל משה. ר"ת אמו. בעטרה שעטרה לו אמו (פענית טו):

העמק דבר

מצרים. שהוא עסק מומר ולבנים שיאלו מזה משעב
שהגיעו למכת ערוב כמו שיבואר להלן ח' כ"ה. ועדיין
היו בחזקת משועבדים לעבדות עד שהגיעו למכת
בדד שאז החל להוקיר את ישראל כמו שיבואר להלן
ס' ל"ה. וע"כ כתיב והוצאתי אתכם מעבודתם.
הרי מחטלו עוד נלמס ודעתם לשבח. ועדיין היו
חמת משרת המלוכה ודעת המלך עליהם. ובמדת
צבורות הגיעו למעלה בני חורון ע"ז כתיב וגאלתי
וגו'. חס"כ העלה אותם הקב"ה למעלה ולקחתי
אתכם ל"ע לעם וגו'. וקצתו לזכרון ארבעה כוסות
באשר שאין דבר מאלל ומשקס משנה תואר פניו
ודעתו של אדם כמו שתיית יין המשמח לב ומטיב
גסה. ובזה יבואר יפה ענין כוס חמישי להלן במקרה
לבאר השטים הנפלים במקראות בזה. פעם כתיב
בד חזקה אחד. ופעם כתיב ביד חזקה ובזרוע
נפיה. וכלן כתיב בזרוע נפיה ולא ביד חזקה.

i.e. an Israelite; That Cake too is covered with a Napkin, and on the Napkin lays a third Cake with two Notches in it, which cake is called Levi, i.e. a Levite; That Cake too is covered with a Napkin, and on the Napkin lays a fourth Cake, with on Notch in it, which Cake is called Cohen, in English a Priest of the Tribe of Aaron; That Cake too is covered with a Napkin, on which Napkin stands a Plate, and in the Plate there is the Shank-Bone of a shoulder of

ופירושה, הוצאת ירושלים תשכ"ג, עמ' רז), והכל בו (סי' מה, י"ג). ובמהרי"ל, הלכות אמית המצות סי' ה', מהדרות רשיי שפיצר, עמ' סג: יש לסמן אבי"ג בקופת הלשכה (ועוד השוה שם עמ' כט). העיר המחירי שם (הערה 17) שמשמע מדוברו שמונתו בכחוב אותיות. אלא שבמקצת כתבי היד של המהרי"ל איתא: י"גש גם כן לסמן (או: וצריך לסמן) כקופת הלשכה, דהיינו כאלו להוכיר אותיות. ובטור שם נאמר שעושים בהם סימן לידע וכו', דמשמע ממנו שאין עושים אלא סימן. וכן גם לדון תרמ"א, עושים סימן. ואכן הרמ"א בעצמו, בתשובותיו סי' קט, מהדרות ר"א ז"ל, וירושלים תשל"א, עמ' תנו, כשם המדרכי בשם מהר"ם (מהר"ם מרונבורג) שבט סי' ס"ג, ובמדרכי, ערב פסחים, סדר ליל פסח, קיד ע"א), כתב לא לעשות אותיות משום מחוק. ובלבוש אר"ה, תעה ז, נאמר: ועושים בהם סימן לידע איהו ראשתה ואיהו שניה ואיהו שלישית, כדרך שהיו עושים בקופות שהורמין בהן הלשכה, שהיו כותבין בהן א' ב' ג' לידע איהו נחרמה ראשונה שהיא מוקדמת למצה ראשונה. הכי נמי עושים מצה ראשונה באותה עושים ראשונה... והסימנים עושים בהן לידע איהו ראשונה יהו שלא יעשה הסימנים מאותיות אבי"ג, כמו שהיו עושים בקופות, ממני שצריך לשרבם בידים, ואם ישבור האותיות בידים יהיה כמותה כתב בידים, אלא יעשה מחורצים או מעוקבים, וכה"ל. וצריך לאפותו גם כן על סדר עשייתו, שאם לא כן מה תועיל (כצ"ל) קרימת ערכתו. ואם נתחמזה או נאבדה אחת מהן מצה נכון לאפות כל השלש אחרות, כדי שיהיו כולן מעשרין א', וכו' (הרי שלא נהג במצה רביעית, מצה "ספק"). וראה במשנה ברורה שם סי' מז. ואילו הרב בעל קף החיים (שם אות פ) הביא את דברי המהרי"ל הנדפסים, וע"כ כתב כי הרמ"א לא סבר כהמהרי"ל. ואכן אצל פדהצור לא מדובר בסימן של אותיות אלא מעין חריצים, כדברי הלבוש. עוד יש לשים לב לכך שלפני סוג הסימן של מצה ה"ספק" שנתה הוא מזה של שאר המצות (מנוקב, כשיטת הלבוש). ושמה הסיבה לכך היא שלא יכלו לחת לו סימן של ארבעה חריצים, שהיו לא ידעו במקום אחר מצה ישמש, וע"כ נתנו לו סימן כפני עצמו. ע"כ בלקט ישר, לר' יוסף ב"ר משה, מהדרות פרימאן, בליל תרס"ג, עמ' 79, דשם איתא: ואכן המצות שנאפו קודם חצות עושין בהן סימנים כדי שיאכלם ביום ראשון... וכו'.

הרי שנהגו לעשות כן כבר במחצית הראשונה של המאה הי"ז, והוא התנגד לכך. וחרף התנגדותו נתקיים המנהג. בדקתי כתבי יד מאוירים ובדפוסים ישנים של הגדות, וקצרות של סדר אשכנזיות, וטרם מצאתי עדות אמנותית לקערה שבה היו מונחות ארבע מצות. לא ראיתי אינה ראיה? ולעומתו נאמנות עלינו עדויות אלה שהבאנו לעיל, ועל פיהן יקום דבר מנהג זה.

המהר"ם מרונבורג, מאת רי"ז כהנא, ח"א, ירושלים תשי"ז, עמ' ק"ח, סי' קכ: ושאלו את הר"ם ניצ. על מה אנו סומכין בזה המלכות ללוש יותר מעשרון... בפסח [ראה פסחים מח ע"א]. השיב, מנו שרבינו יצחק [ב"ר יהודה] החסיד התיד להם, לפי שהתגוררים שלנו גדולים הם, ועל זה אנו סומכים מנהג זה באשכנז, וכשלישן יצרכו הוא בעצמו עומר שם ואינו מניח ללוש כי אם מזה אחת לבדה ולאפותה מיד, וכן הכל (ראה ארחות חיים ח"א, חמץ ומצה ק, תשכ"ג, צו, כל בו מה, דין חמץ ומצה). וראה עוד שם עמ' רע, סי' חלג, (ע"פ הגהות מיימיות, דפוס קושטא חמץ ומצה פ"ח): אמר רבא (פסחים מח ע"א): קבא מלוגנאה לפסחא, וכן לחלה. וכן פסק ר"י אלפס ר"י יוסף טוב עלם ורש"י, שיותר משיעור זה אין ללוש יחד. ומה שאין אנו נוהרים מזה, ואנו לשין עיסות גדולות יחד אנו מקבלים על דברי רבוביה (פסחים עמ' 115 ואילך, סי' תצב), והרוקח ושאר גדולי אשכנז, שהתירו ללוש עיסה גדולה, כפי מה שיש בני ארם העזרים. וטוב הוא ללוש כל כן שיהו כולם וכל הכלים עטוקים בכבץ. וזה טוב יותר מה שיהו מקצתן פגרים ויחמקן הבצק הדבוק בהם ובדיהם. וכן ר"י ב"ר יהודה, בביתו היו גרילין ללוש כי עומרים או שלשה יחד, ואמר, שלא יקפיד התלמוד בעומר אחד, כי אם עליהן, שתגוררם היו קנים ובקל מצטנן, ואולי יצטרכו המצות הלשות זמן ארוך. אבל תגוררם שלנו גדולים הם, ואין לחוש לזה. אמנם הר"ם אינו סומך על זה, ותוהר שלא ללוש בפעם אחת יותר משיעור חלה, ואילו תשמעון, עכ"ל הרמ"ך, וכו'. ועל פסקו של המהר"ם מרונבורג מסתמך המהרי"ל, ה' מצות, מהדרות רשיי שפיצר, עמ' סא-סב. וראה עוד אוד זרוע הלכות חלה ח"א סי' רכז, ב"י אר"ח סי' תנן, ד"ה כתב הר"י, ב"ש שם ר"ה ומ"ש ולא חדרו. וראים אנו שבעל יוסף אומץ הולך בשיטת המהר"ם מרונבורג והמהרי"ל. על תגוררם בתקופת התלמוד, ראה קדוש, קדמות התלמוד ב/א, תל"א ב"ב תרס"ט, עמ' 135 ואילך, ובמיוחד עמ' 138, תגור אפיה סתמי היה בגובה של ד' פסחים (ראה סי' כלים ה א, חולין קכד ע"א). ועל תגוררם בימי הביניים ראה משי"כ לעיל, פרק י, וראה עוד בתמונת מס' 1, מספרו של לירסון, Philologus Hebraeo-Mixtus, אטרטכט 1682, עמ' 172. גם שאלתי את הרב שלמה פפנתיים, ואף הוא לא הכיר חפץ כזה. אמנם, ר"ד אביגדור קלגסבאך מפרז, אתו שוחחתי בענין זה, העיר לי שכמעט כל קצרות הסדר הן מן המאה הי"ט ואילך, מפולין, גליציה וקרמניה, ושמה שם לא נהגו כמנהג הזה או בעקבות קביעתו הפסקתו של ה"יוסף אומץ הפרנקפורט.

הנהגת מצות ישראל

פרק יג

מספר המצות בקערה בליל הסדר

הרב פרופ' יוסף תבורי, בספרו החדש פסח דורות: פרקים בתולדות ליל הסדר, תל-אביב 1996, עמ' 307-306, עוסק בנוהג החדש להניח ארבע מצות על השלחן בליל הסדר, במקום שלוש כרגיל. וכתב הוא שם (עמ' 305), "לא היה רחוק שידרשו להניח ארבע מצות משום שהמספר ארבע נחשב למספר סיפולוגי בליל הסדר". ושם עמ' 306 הערה 164 כותב הוא כדלקמן:

וכדאי להזכיר כאן עוד עדות על ארבע מצות בליל הסדר. א' אלכסנדר הדפיס הגדה של פסח עם תרגום אנגלי שיצא לאור ב-1770... בעמ' 6 יש הוראות להכנת השולחן ושם נאמר שמסמנים שלוש מצות כ"כהן, לוי וישראל", ויש מצה רביעית ברובה, במקרה שתשכר אחת המצות המסומנות. מצה זו נקראת "ספק" מכיון שאין יודעים למה היא תשמם... וכו'.

הנהגת מספרו של המומר גמליאל בן פדהצור Ceremonies and Prayers of the Jews... שיצא לאור כארבעים שנה לפני הגדה זו, בשנת 1738, עמ' 47, כותב לאמר:

The Table-cloth is on as usual; in the Middle of the Table stands a large Dish, covered with a Napkin; on that Napkin lays a Passover-Cake, with one Hole in it, which cake is called Saupheck, in English, a doubtful one; That Cake is covered with a Napkin, and on the Napkin lays a second Cake with three Notches in it¹, which Cake is called Israel,

1. על סימון של המצות ראה רמ"א אר"ה תעה ז, על פי האבודהם (סדר ההגדה

קלן

מנהגי ישראל

Veal², with a small Matter of Meat³ on it, which they burn quite brown in the Fire.

ושם עמ' 49 ענין מצה ה"ספק" מוטבר בפירוט:

The Saapheck, of Cake, laying at the Bottom of the Dish, is made to supply the place of any one of the other three Cakes, in case any one of them should be lost; and for that Reason it is named the doubtful one, because it is as yet uncertain, whether it will be wanted for any such use at all, and if it should, it is uncertain for which of them it will be.

הרי אומר, לפי פדהצור מצה "ספק" זו יש בה משום "ספק ספיקא". והנה מצאנו מנהג זה מובא בחק יעקב, לר' יעקב ב"ר יוסף ריישר, אר"ה תע"ז סי' כז:

ובמדינות אלו נוהגין לעשות מהעיסה ד' מצות, וקורין רביעי מצה ספיקא, כדי שאם יארע חקלה באחת מהן לוקחין אותה. אף על גב דאין לעשות רק ג', כלחמך תורה, עיין בלבבוש⁴, אפשר שסומכין העולם כיון דלספיקא עבדינן אין קפידא ספיקא.

ר' יעקב ריישר נולד בפראג וכיהן ברבנות בגליציה - ריישר = Rzeszow - וורמס ומיץ וכו', וספרו חק יעקב יצא לאור לראשונה בדרשו שנת תנ"ז (= 1696), ללמדונו שמנהג זה כבר מקובל היה באשכנז ובמזרח אירופה בסוף המאה הי"ז, ועבר כנראה לאנגליה במאה הי"ח. נוכל אף להקדים את הידיעה על נוהג זה, שהרי בספר יוסף אומץ, לר' יוסף יואל האן נירלינגן, שנכתב בשנת 1637, סי' תשכ"ז (עמ' 162) נאמר בפירוט:

גם לא יעשה ד' מצות מעיסה אחת לעשות מהמצה הנתורת לספק, כדי שלא ירבה העיסה.

2. כגון רואים אנו שהזרוע של פדהצור הוא בא מן העגל. ובכל בו סי' נ (יב ע"א) נאמר ומנהגינו לעשות צלי מזרוע בהמה זכר לזרוע נפרה... וכו'. ואילו מנהגנו היום לרוב הוא שהזרוע היא של עוף, בחלק הנקרא "פולקע", ויש אומרים שאין זה זרוע אלא חלק מן הרגל, ועל כן יש להשתמש בכף העוף. אמנם הגר"ם אליהו שליט"א משתמש בזרוע של כבש. ראה משי"כ ר"ג הררי, בספרו מקראי קודש; הלכות ליל הסדר, ירושלים (לא האריך), עמ' ק"מ.
3. ראה מקראי קודש שם שהגר"ם אליהו 'מצמיד לה [לזרוע] תחית בשר צלילה'.
4. לבוש אר"ה תעה ז (ומובא לעיל הערה 1).
5. וצוין בספרו של רמ"י וינגרטן, הסדר הערוך, ח"א, ירושלים תשי"ז, עמ' קכג.
6. ענין זה נזכר כבר אצל המהר"ם מרונבורג. ראה תשובות ופסקים ומנהגים של

¹ Joshua assembled all the tribes of Israel at Shechem; he summoned the elders of Israel, their heads, their judges, and their officers, and they stood before God. * ² Joshua said to the entire nation, "Thus said HASHEM, the God of Israel: 'Your forefathers — Terah, the father of Abraham and the father of Nahor — always dwelt beyond the [Euphrates] River and they served gods of others. ³ But I took your forefather Abraham from beyond the River and led him throughout all the land of Canaan; I multiplied his seed and I gave him Isaac. ⁴ To Isaac I gave Jacob and Esau. To Esau I gave Mount Seir to inherit, and Jacob and his sons went down to Egypt.

א ב וְאֵלֶּה תְּלִדוֹת עֲשׂוֹ הוּא אֲדוֹם: עֲשׂוֹ לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת בְּנֵי־אֶת־עֵדֶה
ג בֵּת־אֵילֹן הַחִתִּי וְאֶת־אֹהֲלִיבָמָה בֵּת־עֵנָה בֵּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי: וְאֶת־בְּשֵׁמֶת
ד בֵּת־יִשְׁמַעֵאל אַחֻות נְבִיּוֹת: וַתֵּלֶד עֵדָה לְעֲשׂוֹ אֶת־אֶלְיָפוֹ וּבְשֵׁמֶת יֵלְדָה
ה אֶת־רְעוּאֵל: וְאֹהֲלִיבָמָה יֵלְדָה אֶת־יַעֲיִשׁ [יַעֲוֹשׁ ק] וְאֶת־יַעֲלָם וְאֶת־
ו קְרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֲשׂוֹ אֲשֶׁר יֵלְדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיִּקַּח עֲשׂוֹ אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־
ז בְּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֵמָתוֹ
ח וְאֶת־כָּל־קְנִיָּנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם יַעֲקֹב אַחִיו:
ט מִפְּנֵי רַכּוּשָׁם רַב מִשְׁכַּת יַחְדָּו וְלֹא יָכֹלָה אֶרֶץ מִגּוּרֵיהֶם לְשֹׂאת אֹתָם
י מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם: וַיָּשָׁב עֲשׂוֹ בְּהַר שְׁעִיר עֲשׂוֹ הוּא אֲדוֹם: וְאֵלֶּה תְּלִדוֹת עֲשׂוֹ
יא אֲבֵי אֲדוֹם בְּהַר שְׁעִיר: אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֲשׂוֹ אֶלְיָפוֹ בֶּן־עֵדָה אִשְׁתׁ עֲשׂוֹ
יב רְעוּאֵל בֶּן־בְּשֵׁמֶת אִשְׁתׁ עֲשׂוֹ: וַיַּחֲזִי בְּנֵי אֶלְיָפוֹ תִּימָן אוֹמֵר צַפּוֹ וְגַעְתָּם

לו
וְאֵלֶּה תְּלִדוֹת עֲשׂוֹ הוּא אֲדוֹם

¹ And these are the descendants of Esau, he is Edom. ² Esau had taken his wives from among the Canaanite women: Adah, daughter of Elon the Hittite; and Oholibamah, daughter of Anah, daughter of Zibeon the Hivvite; ³ and Basemath, * daughter of Ishmael, sister of Nebaioth. ⁴ Adah bore to Esau Eliphaz; Basemath bore Reuel; ⁵ and Oholibamah bore Jeush, Jalam, and Korah; these are Esau's sons who were born to him in the land of Canaan. ⁶ Esau took his wives, his sons, his daughters, and all the members of his household, and his livestock and all his animals, and all the wealth he had acquired in the land of Canaan, and went to a land because of his brother Jacob. ⁷ For their wealth was too abundant for them to dwell together, and the land of their sojourns could not support them because of their livestock. ⁸ So Esau settled on Mount Seir; Esau, he is Edom. ⁹ And these are the descendants of Esau, ancestor of Edom, on Mount Seir. ¹⁰ These are the names of Esau's sons: Eliphaz, son of Adah, Esau's wife; Reuel, son of Basemath, Esau's wife. ¹¹ The sons of Eliphaz were: Teman; Omar; Zepho; Gatam; and Kenaz. ¹² And Timna was a concubine of Eliphaz, son of Esau, and she bore Amalek to Eliphaz; these are the children of Adah, Esau's wife.

פרשת וארא

א ב וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה: וְאַתָּה אֶל־אַבְרָהָם
ג אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדַי וְשְׁמִי יְהוָה לֹא נודַעְתִּי לָהֶם: וְגַם
ד הַקְּמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לְתַת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת־אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם
ה אֲשֶׁר־גָּרוּ בָּהּ: וְגַם אֲנִי שְׁמַעְתִּי אֶת־נְאֻמַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר

עונש, כגון וחללה את שם אלהיך אני ה' וויקרא יטיב, וכשהוא
אומר אלל קיום מנות כגון ושמתם מנותי ועשיתם אותם אני ה'
(שם כב:לא) גלמן ליתן שכר (תורת כהנים אחרי פרשת ט:א):
(ג) וארא אל האבות באל שדי. הבטחתי הבטחות וכלן
אמרתי להם אני אל שדי: ושמו ה' לא נודעתי להם. לא
הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי, לא נכרתי להם במדת
אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה', גלמן לאמת דברי, שהרי
הבטחתי ולא קיימתי: (ד) וגם הקמתי את בריתי
וגו'. וגם כשנראיתי להם באל שדי הנכחי והעמדותי בריתי בני
וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאכרהם בפרשת
מילה נאמר אני אל שדי וגו' (בראשית י:א) ונתתי לך ולרעך

אין דורשין פרק שני חגיגה

הו' קדש יסודי...
 (א) ויהי קדש יסודי...
 (ב) ויהי קדש יסודי...
 (ג) ויהי קדש יסודי...
 (ד) ויהי קדש יסודי...
 (ה) ויהי קדש יסודי...
 (ו) ויהי קדש יסודי...
 (ז) ויהי קדש יסודי...
 (ח) ויהי קדש יסודי...
 (ט) ויהי קדש יסודי...
 (י) ויהי קדש יסודי...
 (יא) ויהי קדש יסודי...
 (יב) ויהי קדש יסודי...
 (יג) ויהי קדש יסודי...
 (יד) ויהי קדש יסודי...
 (טו) ויהי קדש יסודי...
 (טז) ויהי קדש יסודי...
 (יז) ויהי קדש יסודי...
 (יח) ויהי קדש יסודי...
 (יט) ויהי קדש יסודי...
 (כ) ויהי קדש יסודי...

והחיות יוצא ושוב. מרי"ח לפי שהן מנחלים עוממות והרען
 לזמנו לשאר שרפים ולהוציא להנה והנהיגו פחד והיטו
 לראו ושוב: **שלא יאטרו ביד אומה שפלה כבוד את בניו.**
 והיטו כפי דהיאל דלמנו בגישין (דף טו) כל המלך לישלאל נעשה
 ראש כלומנר כבד נעשה ראש קודם
 ששלאל להס:
וקושר כתריו קצו. ומקלמן
 של צדיקים הוא עושה
 עמדתו: **רבן כפר שראה (ג) הבדל.**
 שרעך לו להגיה סימנים לאמרים
 קודם שיאמניו לפי שראה של
 במקומו ואין דרכו להמלכות שם
 והי' אמר יחוקאל שראה על נהר
 ככר לפיק נממה שומעו:
כתוב
 אחד אחד אומר שם בניו
 ותבונ אחד אומר ארבע
 בניו. ואלו שם מותו כמיני זה
 בשרפים מ"מ מקטני שם המות
 (ג) נפש כנפים כנו השרפים:
מויעתן של היות. וחולקת ממנו
 מלמדים ואומרים שירה
 ומד נטרדים (ה) והי מניו נמדד
 (הנה ג) חדשים לקניס שבורא
 מלאכים בכל יום ואומרים שירה
 ונטרדן כל כדלמנר נקמן משום
 שם אום מלאכים הקבועים
 שמתממים זה לזה לומר שירה ולו
 החדשים שאינם יודעים הדם ממהרין
 לשורר ונמתינו ליה והיטו אשר
 תקנו ויקנו אנכי כנסת הגדולה
 פיצר וטומן רשות זה לזה קדושה
 כולם כאלד ענין ואומרים ונס למעלה
 וילך משרתים ואשר משרתיו כולם
 עומדים כרוע עולם כלומר כל
 יום בורא חדשים ונטרדן אנל
 משרתיו קבועים ועומדן לעד:
 וטרדן

היות אש ממלולת במתניתא תנא עתים
 חשות עתים ממלולת בשעה שהדיבור יוצא
 מפי הקב"ה חשות ובשעה שאין הדיבור יוצא
 מפי הקב"ה ממלולת (א) והחיות יוצא ושוב
 כמראה הבזק מאי יוצא ושוב אמר רב יהודה
 כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק
 אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין
 החרסים וזאב והנה רוח סודה באה מן
 הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב
 ומתוכה ענין החשמל מתוך האש (ב) להדין
 אול אמר רב יהודה אמר רב שהלך לכבוש
 את כל העולם כולו תחת נבוכדנצר הרשע
 וכל כך למה שלא יאמרו אומות העולם ביד
 אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו אמר
 הקב"ה מי גרם לי שאדויה שמש לעובדי
 פסילים עונותיהן של ישראל הן גרמו לי
 וזאב החיות והנה אופן אחד בארץ אצל
 החיות אמר ר' אלעזר מלאך אחד שראה
 עומד בארץ וראשו מגיע אצל החיות
 במתניתא תנא סנדלפון שמו (ג) הגבוה מחברו
 מהלך חמש מאות שנה ועומד אחורי
 המרכבה וקושר כתרם לקונו אינו והכתוב
 ב' ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליכא
 דידע ליה (ד) דאמר שם אתגא ואול ויתוב
 ברישיה אמר רבא כל שראה יחוקאל ראה
 ישעיה למה יחוקאל דומה לכן כפר שראה
 את המלך ולמה ישעיה דומה לכן כר
 שראה את המלך אמר ריש לקיש מאי דכתב
 (ה) אשירה ליה כי גאה גאה שירה למי
 (ו)

תמונה של אש...
 (א) ויהי קדש יסודי...
 (ב) ויהי קדש יסודי...
 (ג) ויהי קדש יסודי...
 (ד) ויהי קדש יסודי...
 (ה) ויהי קדש יסודי...
 (ו) ויהי קדש יסודי...
 (ז) ויהי קדש יסודי...
 (ח) ויהי קדש יסודי...
 (ט) ויהי קדש יסודי...
 (י) ויהי קדש יסודי...
 (יא) ויהי קדש יסודי...
 (יב) ויהי קדש יסודי...
 (יג) ויהי קדש יסודי...
 (יד) ויהי קדש יסודי...
 (טו) ויהי קדש יסודי...
 (טז) ויהי קדש יסודי...
 (יז) ויהי קדש יסודי...
 (יח) ויהי קדש יסודי...
 (יט) ויהי קדש יסודי...
 (כ) ויהי קדש יסודי...

Everything that - פל שראָה יחוקאל - Rava said: **אמר רבא**
למה יחוקאל דומה - Isaiah saw. **רְאָה וְשָׂעָה** - **Ezekiel saw,**
To what is Ezekiel comparable? **לְכֵן כִּפְר שְׂרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ**
To a villager who saw the king. **וְלִמָּה וְשָׂעָה דומה** - **And to what**
is Isaiah comparable? **לְכֵן כִּפְר שְׂרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ**
To a city dweller who saw the king.⁽²¹⁾

מְעִלְיו וַיֵּשְׁבוּ לְאַרְצָן: **וְאִשָּׁה אָחַת מִנְּשֵׂי בְנֵי הַנְּבִיאִים**
צִעֲקָה אֶל-אֱלֹהֵי שָׁמַיָא לְאמֹר עֲבֹדְךָ אִישׁוּ מֵת וְאָתְךָ יָדַעְתָּ פִי עֲבֹדְךָ
דְּיָה יִרְא אֶת-יְהוָה וְהִנְשָׂה בָּא לְקַחְתָּ אֶת-שָׁנַי וְלֵדְי לִי לְעֹבְדִים: וַיֹּאמֶר
אֱלֹהֵי אֱלִישֶׁע מָה אֲעִשֶׂה-לָּךְ הַגִּידִי לִי מִה-יֵשׁ-לְכִי [לָךְ פ] בְּבֵית
וְהָאָמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בְּבֵית כִּי אִם-אַסּוּף שְׁמֹן: וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֵלִי-
לָךְ פְּלִים מִן-הַחוּץ מֵאֵת כָּל-שְׁכֵנֵיךָ [שְׁכֵנֵיךָ פ] פְּלִים רָקִים אֶל-
תְּמַעֲיָטִי: וְכָאתָ וְסִגְרָתָ הַדְּלֵת בְּעֵדְךָ וּבַעֲד-בְּנֵיךָ וְיִצְקַת עַל כָּל-הַפְּלִים
הָאֵלֶּה וְהִמְלֵא תְּסִיעֵי: וְהָלַךְ מֵאֵתוֹ וְתִסְגְּרָ הַדְּלֵת בְּעֵדְךָ וּבַעֲד בְּנֵיךָ הֵם
מִגִּישִׁים אֵלֶיךָ וְהִיא מִיִּצְקַת [מוֹצֵקָת פ]: וְהִיא בְּמֵלֵא אֶת הַפְּלִים וְתֹאמֶר
אֶל-בְּנֵה הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד פְּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ אֵין עוֹד פְּלִי וַיַּעֲמֵד הַשְּׁמֹן:

ד
 HAFTARAS
 VAYEIRA
 Ashkenazim:
 4:1-37
 Sphardim:
 4:1-23